

SZOVJETUNIÓ

Magyar irodalom orosz nyelven –
az utóbbi öt-tíz évben

Könnyű lenne a dolgom, ha beérném az elmúlt tíz esztendőben orosz nyelven megjelent magyar irodalom bibliográfiai felsorolásával. Egy ilyen teljességre törekvő, tárgyilagos bibliográfia önmagáért beszélne, az elért eredményekre és a kétségtelenül meglévő fehér foltokra egyaránt felhívna a figyelmet. Ráadásul az a nyilvánvaló előnye is meglenne, hogy megóvna bizonyos egyoldalúságtól, a magyar irodalom, anyanyelvem irodalma iránti szeretetből adódó természetes — és gondolom — megbocsátható elfogultságtól. Nem a lefordított könyvek bibliográfiáját szeretném azonban átnyújtani az olvasónak, s nem is valamiféle hiányjegyzék összeállítására törekszem. A folyóirat szerkesztőinek nemes szándéka, hogy tudniillik képet adjanak az olvasónak irodalmunk kelet-európai, többek között szovjetunióbeli fogadtatásáról; és a vállalt feladat iránti tisztelet azonban arra int, hogy e szűkre szabott keretek között is lehet és érdemes a címben megjelölt kérdéskör általánosabb, filológiai igényű áttekintésére vállalkozni. Tehát összefüggéseket szeretnék magam előtt is tisztázni, abban a nem titkolt reményben, hogy az olvasó tovább gondolja azokat.

A győzelemre vitt Októberi Forradalomtól napjainkig eltelt csaknem hatvan esztendő alatt a magyar irodalom jelentős utat tett meg a Szovjetunióban. A magyar irodalomtörténetírás adóssága annak a kérdésnek indulatoktól mentes, történetileg helytálló megvilágítása, hogy mi mindent tettek a két világháború között Szovjetunióban élt magyar emigráns írók irodalmunk orosz nyelvű megjelenéséért. Ismeretes, az ő áldásos kultúrmissziójuk nem volt mentes bizonyos szubjektívizmustól, esetenként kiáltó ellentmondásoktól. Ennek ellenére, a felszabadulás előtt ők tették a legtöbbet irodalmunk értékeinek közvetítéséért a Szovjetunióban. A felszabadulást követő évtizedekben gyökeresen megváltozott a helyzet, hiszen a szocializmust építő két ország államközi kapcsolatainak elmélyülése együttjárt a kulturális és szellemi értékek szervezett cseréjével. Mégis, úgy vélem, a klasszikus és mai magyar irodalom orosz nyelvű megjelenetésében minőségi fordulat az elmúlt nyolc-tíz esztendőben állott be. A pár évvel ezelőtt létrehozott magyar—szovjet vegyesbizottság munkája — az eltelt, viszonylag rövid idő ellenére is — azt bizonyítja, hogy a szellemi értékek cseréjében szocialista országok között is nélkülözhetetlen a kiadói tervek körültekintő összehangolása, a rendszeres és kölcsönös tájékoztatás. Tudni kell egymás könyvjáradásairól és a folyóiratokban megjelenő publikációkról. Ez egyben arra is biztosíték lehet, hogy esztétikailag magasrendű alkotásokat nem szorítanak ki kiadói tervekből esztétikailag kevésbé jelentős, esetleg nívótlan fércművek. A múltban, sajnos, ilyenre is akadt példa.

A magyar—szovjet irodalmi vegyesbizottság ígéretes vállalkozása a 15 kötetre tervezett „Magyar irodalom könyvtára”, amely felöleli irodalmunk felszabadulás utáni korszakának irodalomtörténetileg legjelentősebb alkotásait. Orosz nyelven is olvashatja az irodalmunk iránt érdeklődő szovjet olvasó Németh László, Illyés Gyula, Déry Tibor, Szabó Pál és mások műveit.

Az 1971-ben Budapesten megrendezett kétoldalú szovjet—magyar műfordítói konferencián a fordítás minőségének, művészi színvonalának kérdése állt a figyelem középpontjában. Joggal, hiszen kulcskérdésről van szó. Korábban a Szovjetunióban többnyire nyersfordítás alapján készült a végleges művészi fordítás. Az elmúlt tíz esztendőben e tekintetben is javult a helyzet, hiszen ez idő alatt felnőtt egy fiatal, tehetséges műfordítói gárda. A mai magyar prózairodalom és líra orosz nyelvű közvetítésében már eddig is jelentős érdemeket szerzett ez a nemzedék. Nem egy közülük a műfordítói munka mellett tanulmányokkal és kritikai cikkekkel segíti a szovjet olvasó tájékozódását a magyar irodalomban.

1970 óta a szocialista országok irodalmi testvér-folyóiratainak szerkesztői évente kerekasztal-beszélgetésre gyűlnek össze. A Voproszi Lityeraturi ez évi első száma publikálta a múlt ősszel Moszkvában megrendezett, szám szerint ötödik munkaértekezlet anyagát. A hozzászólók szinte mindegyike a mellett tört lándzsát a vitában, hogy az európai szocialista országok közös érdeke egymás irodalmának, kulturális értékeinek kölcsönös megismerése. Ugyanakkor joggal hangzott el a vitában egy olyan kritikai észrevétel is, hogy kevés kritikus vállalkozik az európai szocialista irodalmak rokon jelenségeinek elemzésére. A szovjet folyóirat szerkesztője, V. Ozerov azt fejtegette felszólalásában, hogy ma már nem elég egyszerűen csak az egyes nemzeti irodalmak kölcsönhatásáról beszélni, sokkal inkább arra kell a figyelmet összpontosítani, hogy az egyes szocialista nemzeti irodalmak miként gazdagítják egymást. Jogos észrevétele mögött azonban végig az a kérdés lappangott, hogy vajon elegendő figyelmet fordítunk-e az egyes nemzeti irodalmak nemzetközi visszhangjára. Irodalmunk idegen nyelvű megjelenése nem feledtetheti az egyes művek és írói életművek kritikai visszhangját. Az Ozerov által felelegetett „esztétikai gondolkodás nemzetközisége” ilyen értelemben is maradéktalanul érvényes a szocialista irodalmak fejlődésére. A Gorkij Világirodalmi Intézet 1975-ben „Általános és különös az európai szocialista országok irodalmaiban” címmel rendezett konferenciát, azzal a céllal, hogy elméletileg is tisztázzon számos, ma még vitás kérdést. A fent említett tudományos konferenciák, két- és többoldalú tudományos találkozók az egyes nemzeti irodalmak, így a magyar irodalom sokszor felpanaszolt elszigeteltségét is oldhatják. A színvonalas műfordítás mellett szükség van a kritika közvetítő szerepére is.

Klasszikusaink közül az első helyen Petőfi áll mind a lefordított művek számát, mind pedig a megjelenés példányszámát illetően. A Szovjetunió népeinek számos nyelvére lefordították verseit és prózáját. Olyan rangos költőegyesítmények versenyeztek Petőfi lírájának oroszra való átültetésében, mint Paszternák, Tvardovszkij, Martinov és mások. Az ukrán Pervomajszkij pedig valóságos iskolát teremtett a Petőfi-fordításban. A közelmúltban számos népszerű kiadványt jelentettek meg a Szovjetunióban Petőfi verseiből, a jubileumi évben pedig az eddig legteljesebb háromkötetes, magyarázó jegyzetekkel ellátott Petőfi került az olvasó asztalára. Mi tagadás, fehér foltok azért a Petőfi-fordításban is vannak. XIX. századi klasszikusaink közül Vörösmartyt, Aranyt, de főként Jókait találja meg az olvasó orosz nyelvű fordításban. Madách Az ember tragédiája Martinov utólérhetetlen fordítói remekléseben régóta kedvelt darabja a moszkvai színházaknak. Legutóbb egyébként az eszt nemzeti színház játszotta nagy sikerrel Tallinnban és Moszkvában. Csokonaitól, Berzsenyitől, Kölcseytől és Vajdától jószerével alig jelent meg valami fordításban, Kemény Zsigmond regényeinek a fordítása is várat még magára. A klasszikus orosz irodalom realista hagyományaival számos érintkezési pontot mutató mikszáthi és móríci életmű orosz fordítása lényegesen kedvezőbb képet mutat. Mikszáth műveinek hatékony kiadása, valamint számos Móríc-regény és elbeszélés képet adhat az orosz nyelvű olvasónak a huszadik századi magyar kritikai realizmus jelentős képviselőinek életművéről. Teljesebb lenne az orosz nyelven megjelenő XX. századi magyar irodalomról alkotott kép egy-egy Babits- vagy Krúdy-regény lefordításával. Illés Béla, Zalka Máté, Gábor Andor, Hidas Antal és más emigráns, XX. századi prózaíróink mellett az elmúlt évtizedben jelent meg az eddig legteljesebb Karinty-

kötet; Malüchina fordításában Kosztolányi Pacsirtája és Édes Annája, valamint Németh László regénye, a Gyász. A XX. századi magyar lírát Ady, József Attila és Radnóti Miklós képviseli egy-egy kötettel, József Attila verseit eddig háromszor, háromféle válogatásban adták ki. XX. századi költészetünk három kimagasló alakja közül megítélésem szerint Radnóti verseinek fordítása a legsikerültebb. Érdemes elgondolkozni ezen a tényen. Nyilván Petőfi oroszra fordításának sok évtizedes tradíciói vannak a Szovjetunióban, József Attiláról pedig ugyanez aligha mondható el.

„Mai magyar költészet” címmel jelent meg 1973-ban antológia az elmúlt évtized lírai termésének legjavából, Szabolcsi Miklós és Rosszijanov szerkesztésében. Szabolcsi Miklós kötethez írott előszava kitűnő kalauz a mai magyar költészetrel ismerkedő szovjet olvasó számára. Malüchina előszavával látott napvilágot 1972-ben prózakötet, „Mai magyar kisregények” címmel. Jóllehet egy kötetben aligha lehet akár hozzátétőlegesen is teljes képet adni arról, hogy mit teremtett a mai magyar próza az utóbbi évtizedekben ebben a műfajban, a válogatás mégis legalább ízelítőt ad az olvasónak prózánk gazdagságából. A kötet Illés Endre Történet a szerelemről és halálról, Tamási Áron Szirom és boly, Illyés Gyula Ebéd a kastélyban, Sarkadi Imre A gyáva, Galambos Lajos Görög történet című kisregényét tartalmazza. A mai magyar drámát reprezentáló kötet Almási Miklós utószavával jelent meg, s egyebek között Darvas József Szakadék, Hubay Miklós Egy szerelem három éjszakája, Németh László Nagy család, Fejes Endre Rozsdatemető, Örkény István Tóték, Gyurkó László Szerelmem, Elektra című drámáját foglalja magába. A Magyar irodalom könyvtára sorozatban eddig Illés Béla Kárpáti rapszódiaja és elbeszélései, Darvas József Harangos kút és Részeg eső, Illyés Gyula Puszták népe és Ebéd a kastélyban, Németh László Égető Eszter Szabó Pál Talpalatnyi föld, Déry Tibor Felelet című regénye jelent meg önálló kötetként. Ez utóbbiról a szovjet tallózó folyóirat, a Lityerturnoje Obozrenyjejje recenziót is közölt. Nem a sorozatban, külön kötetbe gyűjtve jelentek meg a hatvanas évek olyan vitát kavarázó prózai művei, mint Sánta Ferenc Húsz órája, Cseres Tibor Hideg napokja, Fekete Gyula Az orvos halála.

A mai magyar irodalom eredményeit és problémáit elemző Voproszi Lityeraturi 1974 decemberi, jubileumi különszámát is ki kell emelni. Magyar és szovjet írók, kritikusok közös vállalkozása ez a szám, s mint úttörő kezdeményezés bizonyára a jövőben is járható útnak bizonyul. A mai irodalom jelenségeiben eligazodni kívánó szakembernek és érdeklődő olvasónak egyaránt segítségére lehet az eltelet harminc esztendő irodalmi fejlődéséről adott történeti áttekintés. A magyar irodalom Szovjetunióban élő kutatóinak tollából egyre több irodalmunk múltbeli fejlődését és mai jelenségeit elemző tanulmány és kritikai cikk jelenik meg szovjet folyóiratokban. A klasszikusainkról írott tanulmányok és monográfiák közül feltétlen említést érdemel az egyre terebélyesedő Petőfi-irodalom, a nálunk is jól ismert Rosszijanov Ady-monográfiája, valamint a fiatal irodalomtörténész, Guszev, kitűnő Kassák-disszertációja, amely itthoni szakmai körökben is méltán vívott ki elismerést. A Moszkvai Egyetem Világirodalmi Tanszékén orosz nyelvű József Attila-disszertációt írtak, Zalugin Darvas-portréja pedig magyar nyelven is olvasható. A hazánk felszabadulásának 30. évfordulója előtt tisztelgő szovjet irodalmi folyóiratok mai prózáinkról és költészetünkről közöltek tanulmányokat. Külön szeretném felhívni a figyelmet Malüchinának a Lityerturnoje Obozrenyjejében megjelent cikkére, valamint Szuvizsenkónak a Zvezda múlt évi áprilisi számában közzétett tanulmányára. Malüchina a mai próza minden lényeges tendenciáját tárgyalja, Szuvizsenko inkább egy problémára, a hatvanas évekbeli irodalomnak nemzeti önvizsgálattal foglalkozó, történelmünk jelentős sorsfordulóit boncoló, prózai alkotásaira fordít különös figyelmet. Gyakran jelenik meg szovjet folyóiratokban tanulmány magyar szerzőktől. A magyar irodalmat alaposan ismerő, nyelvünk árnyalataira is figyelő, irodalmunkat eredetiben olvasó Rosszijanov, Gerskovics, Szuvizsenko, Guszev, Malüchina és mások is rengeteget tehetnek irodalmunk értő és színvonalas propagálásáért. A befogadói közeget belülről ismerő, a szovjet irodalom szellemi örökségét magáénak tudó szovjet irodalomtörténész rendelkezik azzal az előnnyel, hogy az olvasó szá-

mára fogódzót jelentő szovjet irodalom analóg jelenségeire hivatkozhat egy-egy irodalmi jelenség árnyaltabb kifejtésekor.

A fenti cikkben érthetően nem törekedhettem teljességre. Csupán az általam fontosnak ítélt kérdések egyikére-másikára szerettem volna felhívni az olvasó figyelmét.

BAGI NAGY ISTVÁN

Észt költők

HUSZADI SZÁZADI ÉSZT LÍRA

Miért is jut eszembe, az a tizenkét éve, Rómában látott etruszk szobor e könyv olvasásakor? Már nem tudnám megmondani, melyik múzeumban láttam, talán a vatikániban? Az épület sem rémlik, sem az a helyiség, melynek közepét uralta a karcsú emberpár. Az etruszk vázákra is emlékszem, de korántsem annyira, mint arra a kétalakú szoborra. Bár csak percekig néztem, mégis úgy belém rögződött testtartásuk, boldogságot sugárzó arcuk vonása, mélyről buggyanó mosolyuk, hogy az emlékezet bármikor előhívhatja, élesre húzva a vonalakat. Három évezred mögül fürkésznek elő, örökös nászi ágyukon. S hol vannak azóta az etruszkok? De hol az inkák, akiknek megcsodálhatjuk arany remekműveit, miket nem az arany, de a szépség értékeért alkottak és hagytak hátra?!

Miért e gondolattársítás? Az észtek megmaradtak. De aki olvasta Bereczki Gábor Észtország című munkáját (Rácz Endre fényképeivel), az tudja, hogy rokon népünk, történelme során nemegyszer került teljes végveszélybe. Volt időszak, amikor mindössze 30—40 ezren maradtak. A kötet fülszövegén olvashatjuk: „Úgy alakult az észttörténelem, hogy a nekünk különösen kedves, ismerős atmoszférájú, rokon képalkotású, nagyszerű észtt népköltészetből sokáig nem fakadt folyamatos észtt nyelvű műköltészet. Az észtt műköltészet forrását tulajdonképpen csak a tizenkilencedik század vége felé segítették napvilágra az észtt nemzeti mozgalmak tektonikus erői — de akkor mindjárt találkozott a világlíra eleven áramával.”

Ez az „eleven áram” már valóban ott lüktet Gustav Suits (1883—1956) költészetében. Az ő első kötetének — Az élet tüze, 1905 — megjelenésétől számítják a modern észtt költészet megszületését. Ő még romantikus, de már nem úgy, ahogy Vörösmarty. A Fialatok dala című versét így kezdi:

*Növünk — szavunkat még ki hallja
De nemsoká eljön az óra:
rárontunk az álmodozóra,
füllébe riadót rivallva.*

(Képes Géza fordítása)

Magyar páriját nem nagyon találnám, Vörösmarty, Tompa mellett talán Vajda János juthat eszembe. Különösen akkor érint meg a párhuzam, ha Suits Szélsorság című versét idézem:

*A napforduló viszi valahol
gondolataimat a kenyéradó kezekről —
az én sovány barázdáimra áldás nem hajol:*